

KRITIKE E BIBLIOGRAFI

SOKOL DOBROSHI: FJALUER SERBOKROATISHT-SHQIP

Shtëpia Botuese «Mustafa Bakija» Prishtinë, 1953, 757 f.

Asht punë e vështirë të jepet një vlerësim i drejtë rreth një fjalori që asht botue para njëmbëdhjetë vjetve, pse gjuha shqipe gjatë kësaj periudhe ka ba një zhvillim të shpejtë, dhe bashkë me të edhe leksikografia shqiptare ka shkue mjaft përpara. Edhe fjalori i gjuhës shqipe, që ka hartue Instituti i Shkencave, megjithëse ka ba një shërbim të madh, po të botohej përsëri sot mbas dhjetë vjetve, do të pësonte mjaft ndryshime.

Ndër fjalorë dygjuhësh shqip-gjuhë e huej dhe gjuhë e huej-shqip, që kanë dalë në këta 15 vjetët e fundit, hyn edhe fjalori serbokroatisht-shqip i Sokol Dobroshtit, që u botue në Prishtinë në vjetin 1953. Ky asht një ndër fjalorët ma të mëdhaj që kanë dalë gjatë kësaj kohe, pse përmban 40000 fjalë. Auktori vetë në parathanie ka vu në dukje se ky fjaluer nuk duhet gjyke vetëm për kah randësia e tij numerike prej nja 40000 fjalësh, por edhe për kah vlefata e përkufizimeve dhe shembujve të tij. Fjalori asht mjaft i vëllimshëm, ka 757 faqe shtyp formati të mesëm, pra nuk mund të hyjë në numrin e fjalorëve të vogjël, megjithatë nuk i përfshin të gjitha fjalët e serbokroatishtes. Auktori në përpilimin e fjalorit ka pasë për qëllim t'u sjelli dobi jo vetëm studiuesve fillestarë, por edhe atyne që dëshrojnë me e plotësue njohjen e gjuhës serbo-kroate, në radhë të parë studentave dhe intelektualve. Mbas parathanies vjen një bibliografi e veprave që ka shfrytëzue auktori në përpilimin e fjalorit; pastaj jepen disa udhëzime që u hynë në punë konsultuesve të fjalorit. Në krye të fjalorit asht vu një gramatikë e përmbledhun e gjuhës serbokroate, që ka qëllim ta lehtësojë përdorimin e tij.

Në fjalorin serbokroatisht-shqip jepen të gjitha pjesët e ligjeratës: emnat, mbiemnat, përemnat, numërorët, foljet, ndajfoljet, pjesëzat, lidhëzat, ashtu edhe elementet fjalëformuese si parashetat, prapashtesat etj. Emnat janë vu në emnorene njëjës me trajtën plotësuese, domethënë me gjindoren në rast se paraqet ndonjë vështirësi formimi i saj. Kështu veprohet zakonisht në praktikën leksikografike serbokroate. Si formë përfaqësuese leksikore e foljes figuron paskajorja si në gjuhën serbokroate ashtu edhe në gjuhën shqipe, ndryshe prej fjalorëve dygjuhësh që janë botue për shqipen pas çlirimit, ku paskajores së gjuhës së huaj i përgjegj e tashmja e dëftores në vetën e parë. Megjithëse në një pjesë të madhe të Shqipnisë, sidomos në pjesën jugore, mungon paskajorja, me përjashtim të disa trajtave të ngurosuna, prapsepër në një vepër të tillë sikur asht fjalori serbokroatisht-shqip, auktori i fjalorit me të drejtë e ka vu paskajoren, mbaqi në Kosovë përdoret rëndom kjo formë; aq ma tepër kur ekziston edhe në gjuhën e huej, përndryshe një konsultues i huej do të mendonte se gjuha shqipe, si edhe disa gjuhë të tjera, nuk e ka paskajoren.

Filologu francez Michel Bréal në veprën e vet «Essai de sémantique» i kush-ton një kapitull mjaft të hapët përdorimit të paskajores tue tregue shërbimet e mëdha që ban në çdo gjuhë (faqe 80-85). Për me pa randësinë e kësaj forme — thotë ai — mjafton të lexojmë disa radhë të një gjuhe moderne. Kjo formë gjysë folje dhe gjysë emën ban të gjitha shërbimet e foljes dhe të emnit (fq. 81). Për humbjen e madhe që ka pësue greqishtja në kohën e mesme Bréal-i sjell mendimin e Meyer-Lübke-s që thotë se ndoshta humbja e paskajores në greqishten e re asht ba nën ndikimin e popujve fqj, por pikënisja, sipas mendimit

të tij, probabilisht duhet kërkuar në shqipen (fq. 84). Mjerisht nuk kemi dokumenta të shkruar që të vërtetojnë ekzistencën e paskajores në shqipen e vjetër, por tue u mbështetë në fjalët e Bréal-it që thotë se mungesa e paskajores u ba sidomos një zbrazëtinë (lakunë) e vajtueshme q'atë ditë që greqishtja e re tue u gjetë përballë gjuhëve të tjera të Europës moderne e ndjeu nevojën e saj dhe e zëvendësoi me lidhoren (faqe 84) mund të mendojmë të kundërtën d.m.th., se shqipja e ka marrë prej greqishtes, mbasi edhe sot përdoret paskajorja, ndoshta për së tepërmi, në veri të Shqipnisë dhe në mbarë Kosovën, pse ma lehtë do të kishte ndikuar toskënishtja në gegnishten se sa në greqishten e re ose në gjuhët e popujve fqj. Ndër fjalorë gjuhë e huej-shqip, kur përjashtohet paskajorja në shqipen, për me qenë ekzakt, do të ishte ma e arsyeshme të ndjekim praktikën leksikografike të gjuhëve klasike, të vemë ma parë të tashmen e foljes së gjuhës së huej dhe paskajoren përbri. Anasjelltas veprojnë gjuhët sllave, që venë më parë paskajoren dhe pranë saj të tashmen, kur kjo asht e parregullt. Fjalori serbokroatisht-shqip paskajores së foljeve të parregullta i ka shtue përbri edhe të tashmen në vetën e parë, pse kjo zakonisht paraqet vështirësi dhe mund të ngatërrohet me folje të tjera të parregullta.

Leksiku i fjalorit në vetvete asht një çështje me të vërtetë e vështirë, që u qet punë shumë përpiluesve të fjalorëve. Ky problem vështirësohet edhe ma shumë kur fjalori nuk i përfshin të gjitha fjalët e një gjuhe, pse nuk asht e lehtë të caktohet cila fjalë duhet të hyjë në fjaluer e cila jo. Ndër recensione dhe kritika fjalorësh gjithmonë flitet për fjalë që kanë hy pa vend në fjaluer dhe për të tjera që kanë mbetë jashtë pa arsye. Si bazë për leksikun e serbokroatishtes kanë shërbye sidomos fjalorët e botuem para çlirimit. Shumica ma e madhe e fjalëve, si duket, asht marrë nga fjalori spjegues i Bakotiq-it dhe nga fjalori dygjuhësh i Ristiq-Kangerga-s, kështu së paku rezulton prej spjegimit dhe përkthimit të fjalëve, megjithatë edhe këtu asht dahtë një punë me kriter për heqjen e fjalëve që kanë dalë jashtë përdorimit dhe shtesën e leksikut të ri.

Ekzistenca e një kartoteke ose ma mirë e një leksiku tip, të përpiluem prej specialistash të serbokroatishtes do ta kishte lehtësue shumë zgjedhjen e glossarit dhe do ta kishte ba ma të sigurtë. Për mungesë mjetesh s'jemi në gjendje të dijme nëse pasqyrohet sa duhet leksiku i ri, që ka dalë pas çlirimit me marrëdhانيت e reja shoqërore, ekonomike e politike dhe me zhvillimin e shkencës në fushat e ndryshme të saj. Por vlerën ma të madhe e ka leksiku i shqipes, pse në të pasqyrohet mirë e folmja e Kosovës; kjo ka rëndësi të madhe për ne, pse na e jep ma mirë se çdo fjaluer tjetër i këtij lloji. Fjalori serbokroatisht-shqip nuk asht mjaftue me fjalët, shprehjet e frazat që dëgjohe në Kosovë, por ka përfshi mbrendë mbarë leksikun e shqipes shpesh herë tue krijuar edhe fjalë të reja kur e ka kërkuar nevoja.

Rendi i fjalëve në fjalorin serbokroatisht-shqip asht alfabetik. Përgjithësisht këtij rendi nuk mund t'i shmanget njeriu as në punimin e fjalorëve me çerdhe, pse edhe fjalët mbrenda çerdes jepen mbas rendit alfabetik. Por fjalori nuk i ka qëndrue krejt besnik parimit që ka ndjekë, pse aty-këtu gjindet ndonjë derivat që formon çerdhe. Në paragrafin e fjalës **vasar** (panair) asht vu derivati — **iste** (=vasariste) për të cilën auktori ka krijuar fjalën: «panagjyrisht» (vendi i shitjes në panair); në çerdhet e fjalëve: **nevaspitan** (i paedukuem) dhe **negativan** (negativ) figurojnë fjalët: —**ost** (nevaspitanost, paedukim) dhe —**nost** (negativnost, mohim). Fjala që ka ma shumë derivate në çerdhe të vet asht: **vezba** (ushtrim, stërvitje), —**liste** (vezbaliste, vend ushtrimi); **vezbati** (me ushtrues, me stërvitë); —**se** (vezbatise, me u ushtrues) **vezbanica** (sallë ushtrimi) dhe **vezbac** (stërvitës). Sikur shifet edhe për fjalët në çerdhe auktori nuk i asht përmbajtë plotësisht rregullës së rendit alfabetik.

Emnat e bimëve, të kafshëve dhe të shpendëve janë dhanë me fjalën korresponduese por kur kjo mungon në shqipen ose auktori nuk ka qenë në gjendje ta gjejë, atëhere përveç spjegimit të shkurtë: lloj bime ose bari, lloj shpendi, lloj shtaze, lloj peshku, etj. ndër kllapa asht vu edhe terma shkencore latine. Por edhe këtu nuk mungojnë rasta ku terma latine asht lanë jashtë.

Tue shqyrtue punimin e fjalëve njeriu vetvetiu nxjerr përfundimin se fjalori vende-vende ka dalë me vlerë leksikografike mjaft të pabarabartë. Një pjesë e madhe e fjalëve janë punue mirë, këtë e vërtetojnë fjalët:

baviti se, f. 1) me nderje, me qëndrue, me u gjindë, me kalue kohën: **gde se bavi on sad?** ku gjindet ai tash; **gde si se bavio do sad?** ku nderje (ku ke nderje) deri tash; 2) me u marrë me dishka, me ushtruar një zej: **ja se bavim naucnim radom**, unë merrem me punë shkencore.

brani f. 1) me mbrojtë; 2) me pengue, me ndaluar: **ko ti brani da ides**, kush të pengon me shkue; **ja mu to ne branim**, unë këtë nuk ia ndaloj; —**se**: me u mbrojtë, me u ruejtë prej...

govor, em. fjalim, bisedë; fjalë: **govor u cemu je?** mbi shka flitet, ku asht fjala? **drzati** — me mbajtë fjalim (fjalë); **upadati u** — me ja pre fjalën dikujt; **slođoba** — a: liri fjale; **o tom ne moze biti govora**; s'ka pse të flitet mbi këtë, asht gja e dijtun, kështu e s'ka tjetër; **nacin** — a: mënyrë të të foluni.

gost, em. mik, musafir, i ftuem, i thirrur, i grishun: **primiti** — e, me pritë miq (musafirë).

zatrudneti, f. me mbetë shtatzanë, me u ngarkue, me mbetë me barrë, me u mbarsue, me qenë në rend të fëmisë.

prilika ef. 1) rast; 2) rrethanë: **on nije u najboljim** — ma, rrethanat ku ndodhet nuk janë ndër ma të mira; 3) gjasë: **po svojoj prilici, to neće dobro ispasti**, krejt gjasa asht se kjo nuk do t'i dalë mirë; 4) shembull: **uzeti nekoga za priliku**, me marrë dikend si shembull; **nasla slika priliku** ka gjetë kapaku vegshin.

racunati, f me llogaritë, me ba hesap; — **na koga**, me u pëshitet në dikend; — **se**, me u konsiderue, me u mbajtë; **on se racuna za dobrog radnika**; ai konsiderohet (mbahet) për punëtuer të mirë.

nasamo, ndf. vetëm, kuk, qyqe vetëm, qyqe kall.

trud-an — na, — no, mb. 1) i (e, të) randë, i (e,të) vështirë —**an posao** punë e randë; 2) shtatzanë me barrë, ngarkuet: — **na zena**; **grue** shtatzanë.

oberucke, ndf. me të dy duert, me krahë haptë, me gëzim.

odigrati, f. pj. me luejtë: **odigrao je ulogu mornara**, ka luejtë rolin e marinarit; — **se**: me u luejtë; me ngja, me ndodhë: **odigrali su ze vazni dogracfaji**; kanë ndodhë ngjarje me randësi.

sirom ndf. gjanësisht, për së gjani, nëpër të tanë; krejt hapun, hapekrah, kudo në botë: **vrata su bila** — **otvorena**, dyert kanë qenë hapekrah.

ugin-ufi — em. f. 1) me cofë: **uginula je stoka**, ka cofë bagëtija; 2) me u zhdukë: **ovi obicaji su odavno uginuli**, këto zakone moti janë zhdukë; 3) me u tha: **ovo je drvo uginulo**, kjo dru asht tha.

čudljiv, —a, —o, mb. i (e, të) çuditshëm, (njeri) me hanë, me orë. Po këtë punim kanë edhe fjalët: **bolje, kako, koji, kraj, krosnjast, lice, lisiti, mera,**

naneti, naviknut, nemilost, neodlucan, neiskusan, nos, ruka, skupiti, stajati, štrana, teći, tok, ulogoriti, cist e sa të tjera. Sidomos janë punue mirë lidhëzat: «**da**» e «**pa**» dhe parafjalët kryesore: **do, za, na, o, po, pod, pre, pri, s(a), u, uz**. Këtu, përveçse janë dhanë kuptimet e ndryshme të pajisuna me shembuj, spjegohet edhe çfarë veprimesh tregon parafjala si parashtesë dhe kuptimet e ndryshme që marrin foljet me këtë ose atë parashtesë. Mjerisht të gjitha fjalët nuk janë punue njësoj sikur do të shofim ma poshtë.

Fjalori paraqitet me një format të bukur dhe me një shtyp të kjartë, por gabimet e shtypit e kanë damtue shumë atë, mund të thuhet pa e teprue se ko-

rrektorët nuk kanë tregue kurrfarë kujdesi që fjalori të dalë me sa ma pak gabime shtypi dhe kjo pakujdesi ia ka ulë vlerën shumë punës që asht ba në përpilimin e tij. Këto gabime shtypi ndryshojnë shumë prej atyre që zakonisht i ikin synit të korrektorit si: shalose për shpalosje, lakim për lakmim, sulum për sulm, dhumbje për dhimbje, t'imortuem për t'importuem, i pavdekshëm për i pavlefshëm, tutë për tytë, me hapë për me kapë, me parashitë për me prashitë, me mbyllë për me mbjellë, rrushit për rruesit e sa të tjera. Gabime të tilla ka me shumicë si në tekstin e shqipes ashtu edhe në atë të serbokroatishtes, konsultuesi me një mundim të vogël mund t'i plotësojë dhe t'i ndreqi paq kontekstit. Por këtu flitet për gabime të një natyre tjetër, ku teksti nuk i përgjegj fjalës që ka në krye të paragrafit, por një fjale tjetër si:

zabeliti, f. me krypë me byber, me qitë byber, me shti byber. Asnjë prej këtyne kuptimeve nuk i përkasin lemës, ekuivalenti i saj asht: me zbardhë, me e ba të bardhë (një send). Përkthimi i vumë në fjaluer asht ekuivalent i fjalës: **zabiberiti** që nuk figuron kurrkund në fjaluer.

raskraviti f. me përgjakë, me ba me gjakë; — se me u përgjakë. Këtë kuptim ka fjala «**raskrvaviti**» që nuk figuron në fjaluer, nësa **raskraviti** figuron përsëri ma nalt me kuptimin e drejtë: me shkri: — se, me u shkri; fig. me u gazmue.

strpijenje, eaf. pasje frigë, të dridhun prej frige. Këtë kuptim ka fjala fonetikiht e afërme **streplenje** nësa lema figuron ma poshtë me kuptimin e vërtetë: durim.

cestitka, ef. bot. lloj bari. Ky kuptim i përket fjalës **cestika**, mbas ngjase shumë e rrallë, pse s'e kanë fjalorët dygjuhësh: Ristiq — Gangerga

dhe Bariq-i. Në fjalorin spjegues të Bakotiqit figuron: **cestika**, lloj bari (thiaspi arvense). S'ka dyshim se asht marrë nga Bakotiq-i, vetëm se asht lanë jashtë terma shkencore. Lema në krye të paragrafit domethanë urim dhe figuron ma poshtë me kuptimin e duhun: urim, fatim.

nemarijiv-a, o, nd. i (e, të) pamatshëm, që nuk mund të matet, me u ba memec, me (m'u, t'u, iu) marrë goja. Këto janë kuptimet e dy fjalëve që nuk figurojnë në fjaluer: **nemerljiv-a-o** mb. i pamatshëm, që nuk mund të matet, dhe **nemefi**, f. me u ba memec, me t'u marrë goja, nësa lema ka kuptimin: «i pakujdesshëm».

alapljivica, f. grykëse, grykësi, pangopësi; **vetrenje** ea. avullim; të nxjerrun n'ajr, me humbë, me avullue, me ajruue, me nxjerrë n'ajër; **zaljubljenost**, f. i ramë në dashuni; **zlatarski-a**, —o. nd. i (e, të) argjentarit; që i përket argjentarit, me prarue me ngri n'ar; — se: me u prarue; me shkëlqye si ari, me u ngri në arë; **znatno**, ndf. konsiderueshëm, mjaft, bukur, shumë, me dijtë, me njoftë; me pasë ndër mend; me qenë i informuem; **medar**, em. mjalt-

shtës, bletë që mbledhë mjaltin; **melodic-an, -na, -no**, nd. melodik, bløjë, blueme,

të bluem; **muz**, em. bashkshort, mjelje; **obavezivanje** eaf. me u zotue; kq. oba-

veza; **rasedlavati** eaf. heqje shale; **sparusen-a**, —o nd. i (e, të) terun në diell; i (e, të) përcëllue, me përzhitë në diell, me të vyshkun; **sprezanje** eaf. të mbrehun. të vumë në zgjedhë; me ngjitë me qerr; **tronut**, —a. —o nd. i (e, të) mallëngjyem, i (e, të) prekun, me thekë; **uniforma**, ef. uniformë, i (e, të) njitrajtshëm; **usitnjavanje** eaf. të grimcuem, të thyem, me ba pare t'imita. Të gjitha fjalët kanë të thuesh të njajtat të meta shtypi me pak ndryshime, çdo njeri prej kontekstit shqip mund të vrejë se nuk janë në rregull, ose asht shtue në kontekst të shqipes edhe kuptimi i fjalës që vjen pas ose asht vu vetëm kuptimi i fjalës që prin ose ndjek. Te fjala **alapljivica**, f. grykëse, grue që s'ngopet kurr. gopce, në kontekst asht shtue edhe kuptimi i emnit abstrakt **alapljivost**, f. grykësi, pangopësi; te emni foljuer **vetrenje** ea. asht vu edhe kuptimi i foljes **vetriti**; te mbiemni **zlatarski** edhe kuptimi i foljes **pozlatiti**; te emni **medar** edhe kuptimi i fjalës

medarica; te mbiemni **moledican** edhe kuptimi i fjalës **meljivo**; te mbiemni **sparusen**

edhe kuptimi i foljes **sparusiti**; te emni foljuer **sprezanje** edhe kuptimi i foljes **spregnuti**, te mbiemni **tronut** edhe kuptimi foljes **tronuti**; te **uniforma** dhe kuptimi i mbiemnit **uniforman**; te emni foljuer **usitnjavanje** edhe kuptimi i foljes **usitniti**. Për

emnin abstrakt **zaljubljenost** që tregon gjendjen e atij që ka ra në dashuní asht vu kuptimi i mblenit **zalubijen**; emni foljuer **obavezivanje** asht përkthye sikur të ishte folja **obavezati se**; përkundra folja **rasedlavati** asht përkthye sikur të ishte emni foljuer **rasedlavanje**.

Puna në fushën e fjalorëve dygjuhësh asht shumë ma e vështirë se sa mund të mendojë ndonjë që nuk asht marrë me hartimin e tyre ose me shkencën e gjuhës. Përmbi të gjitha në një fjaluer asht kuptimi i fjalëve, këtu qëndron mjeshtria dhe vështirësia ma e madhe e përpiluesit të fjalorit, pse duhet të gjejë ekuivalentin me të gjitha nuancat në gjuhën tjetër. Kuptimi që ka një fjalë në një gjuhë, në shumë rase nuk asht i njajtë me atë të gjuhës tjetër; mandej fjala mund të ketë kuptime të ndryshme, këto të gjitha duhet të figurojnë veçmas në gjuhën tjetër dhe rrallë ndodh që një fjalë me shumë kuptime të ketë të njajtat kuptime në të dyja gjuhët. Një fjaluer dygjuhësh që asht në naltësinë e misionit të vet, përveç dallimit të kuptimeve duhet të bajë edhe dallime të tjera me randësi praktike; duhet të dallojë fjalët e prozës së gjedhur prej fjalëve të gjuhës së folun, fjalët e poezisë artistike prej fjalëve të poezisë popullore, fjalët që i përdorin të gjithë prej fjalëve që përdoren vetëm në rase të veçanta. Të gjitha këto duhet t'i kemi parasysh kur zgjedhim ekuivalentin e gjuhës tjetër; për këtë duhen njoftë mirë të dyja gjuhët, në një mënyrë të posaçme gjuha në të cilën përkthejmë.

Nganjëherë në fjalorin serbokroatisht-shqip nuk janë punue sa duhet kuptimet e fjalëve, në të ndeshen fjalë që janë përkthyer në shqipen me një varg fjalësh të ndame vetëm me një presë si të ishin sinonime, megjithëse kanë kuptime të ndryshme; mandej ka raste ku për një kuptim të vetëm janë vu në shqipen disa fjalë, që nuk bajnë tjetër veçe e ngatërrojnë konsultuesin, pse nuk janë me të vërtetë sinonime; ma në fund gjinden në fjaluer fjalë dhe shprehje shqipe, që nuk janë ekuivalente të serbokroatishtes ose kanë një kuptim krejt tjetër si:

izvod, em, përfundim, zbritje, nxjerrje, shkurtim lande, përmbledhje, konkluzion, fragment.

iskoristiti, f. pf. me çfrytëzue, me eksploatue, me nxjerrë dobi, me përfitue, me përdorue.

kusati, f. me provue, me sprovue, me shijue, me hulmëtue, me gjurmue, me hetue, me pyetë (hollësisht).

nota, ef. notë, shenj muzikuer, shenjim, letër e një qeverije që i dërgon një qeverije tjetër me rrugë diplomatike; vrejtje me shkrim, faturë.

obamirati, f. impf. me u mekë, me u fikë, me vdekë, me u shue, me u zhdukë.

odneti, f. me marrë me vehte, me çue, me grabitë, me vjedhë, me korrë (fitore).

opremati, f. impf. me pajisë, me përgatitë; me dërgue.

Prej kontekstit shqip mund të shifet qartë se çdo fjalë ka disa kuptime, të cilat janë të ndame vetëm me një presë sikur të ishin sinonime. Fjalët që ndjekin kanë të thuesh të gjitha nga një kuptim të vetëm; auktori për me e ba ma të qartë kuptimin e tyre u ka shtue përbri fjalë të tjera, që në të vërtetë nuk janë sinonime, pse kanë kuptime të ndryshme.

alakaca, ef. grue mëndjelehtë, mëndjemadhe, llafazane. Mjaftonte kuptimi i parë; një grue mund të jetë mëndjelehtë pa qenë me doemos edhe mendje madhe e llafazane.

autentic-an, —na, no, nd. autentik, i njejtë, i përngjashëm. Kjo asht një fjalë që gjindet në të gjitha gjuhët, nësa fjalët shqipe i njajtë dhe i përngjashëm japin nocione krejt të ndryshme.

bakalin, **bakal**, em. bakall, çikrrimtar. Çikrrimtari ndryshon prej bakallit. Ky shtet zakonisht artikuj ushqimorë, nësa çikrrimtari shtet sende të vogla kin-kalerie, çikrrime.

baksis, em. peshqesh, dhuratë, dhanti. Qëllimi i auktorit ka qenë i mirë e dashtë ta zëvendësojë me fjalë shqipe fjalën turke, por pa dobi, pse kurrnjë prej tyre nuk jep kuptimin e bakshishit, që ka hy edhe në fjalorin e shqipes.

kanarinka, ef. kanarinë, bylbyl. Dy shpend që ndryshojnë njeni prej tjetrit, edhe në serbokroatishten kanë emna të ndryshëm. Kështu asht punue edhe fja-

▼ ▼
la **simsir**, em. bot. shimshir, bush, lari. Shimshiri ose bushi ndryshon prej larit, kështu edhe në serbokroatishten kanë emna në vete.

kopilad, e, sh. fëmijë ilegal (jashtë martesë), bastardh. Ky emën nuk është shumë, por njëjës kolektiv, që në mungesë të kolektivit duhet përkthye me shumësin: kopila, dobiça, Bastardh në shqipen ka kuptim tjetër, njeri i zvetnuem, i degjeneruem.

mazgov, em. mushk i paterdhun, hamshuer, lloj mushku për ngarkesë. Mushqit zakonisht nuk tredhen dhe kurr nuk mbahen për mbarë si hamshorë. Në shqipen mjaftonte fjala mushk.

obramica, ef. dajak, shkop, stap. Për këto fjalë serbokroatishtja ka ekuivalente të tjera (**motka**, **stap**), nësa **obramica** është një shkop i posaçëm që mbajtësi e mban mbi sup me kova të randa anash, në shqipen quhet shiluerth.

abiturient, em. maturant, që ka krye provimin e pjekunisë. Shpjegimi është në rregull, por në kundërshtim me ekuivalentin maturant. Vetë auktori të fjala **maturant** jep këtë shpjegim: nxanës që jep provimet e pjekunisë.

dostavnica, ef. mjaftësi, mërritje. Kuptimi i vërtetë është: dorë, dëftesë për marrje në dorëzim.

izostavljanje, eaf. lanje mbas dore, ometim. Shprehja «lanje mbas dore» ka një kuptim krejt tjetër, ndoshta ka dashtë të thojë lanje jashtë, omision, pse kështu do të ishte në rregull.

neredov-an-na, —no, nd. i (e, të) rregullt, i (e, të) zakonshëm. Ky është kuptimi i kundërt i fjalës serbokroate, ndoshta edhe këtu është ndonjë gabim shtypi, e nejtja mund të thuhet edhe për fjalën e naltpërmendur **dostavnica**.

Në një fjaluer dygjuhësh leksikografi duhet të përpiqet gjithmonë të gjejë ekuivalentin, por kur nuk është e mundur, pse nuk ekziston në gjuhën tjetër, atëherë s'i mbetet rrugë tjetër veçse të japë një shpjegim të shkurtë të fjalës me ndonjë shembull që e sqaron përdorimin e saj. Rasa të tilla ka gjithmonë ndër fjalorë dygjuhësh, por auktori vende-vende i përzien dy profilet e fjalorëve, të fjalorit dygjuhësh dhe shpjegues, ndoshta për me qenë ma i qartë përveç ekuivalentit ven edhe shpjegimin e fjalës ose kalon në fjaluer shpjegues pa nevojë.

antikvarnica, ef. vend ku shiten libra e gjana të tjera të vjetra. Kur për fjalën, **antikvar** ka mbajtë edhe në shqipen fjalën antikvar dhe e ka shpjegue me fjalët: «shitës librash e gjanash tjera të vjetrueme»; këtu mund të mjaftohej me fjalët: dyqani i antikvarit ose antikvariati.

vodena bolest, ef. mbledhje uji në trup. Nuk ishte nevoja e këtij shpjegimi kur kemi ekuivalentin shqip: hidropizi ose trupazi.

▼
zadusnice esh. meshë për shpirt të vdekunve. Sipas shpjegimit fjala korresponduese shqipe është: përshepirtje.

zefir em. frymë (erë) e lehtë. Shpjegim pa nevojë mbasi kemi fjalët: fillad, puhi.

▼
zlocinac em. fajtuer i rand. Duhet cilësue mirë, ky fajtuer i randë është: kriminel, gjaksori.

kuciste ea. vend ku mund të ndërtohet shtëpi. Tue pasë fjalën: «truell» është i kotë shpjegimi.

pepeljuga ef. vajza ose grueja e pluhnueme me hi, në legjendë: vajza e bukur e poshtnueme nga njerka e saj, që ma në fund mbërrin me u martue me të birin e mbretit. Kjo është detyra e fjalorit shpjegues, nësa ky si fjaluer dygjuhësh duhet të mjaftohej me fjalët aq të njoftuna: e përhimja, vajza e përhimë, hirshja.

ucena, ef. plaçkitje nën kërcënimin e zbulimit të një fshehtësije, nxjerrje të hollash me frigësim, hakmarrje. Ekuivalenti shqip është fjala aq e përhapun megjithëse e huej; «shantazh». Fjala serbokroate ka edhe një kuptim tjetër: shpërblim për kapjen e një krimineli.

ucepiti (fpq) me shti një gem në çamjen e një gëmi tjetër me qëllim që të bahet pemë e butë; me shartue; me shti (një ide). Nuk ishte nevoja për fjalë të tjera kur ka ekuivalentin e duhur: me shartue. Një shpjegim i tillë mund të bahet vetëm në një fjaluer shpjegues.

Për mos m'u zgjatë shumë, nga çdo kategori të metash kemi sjellë vetëm disa shembuj që bien në sy ma tepër.

Zakonisht homonimet veihen veçmas, këtë parim ndjekin shumica e leksikografëve, megjithëse edhe këtu ndryshojnë mendimet dhe kriteret. Kur homonimet kanë rrajë të ndryshme të gjithë janë të një mendimi se duhen vu veçmas. Kështu ka veprue edhe fjalori, homonimet i ka vu veçmas, por ka-rasa ku asht shkelë parimi, në vend të dy fjalëve homonimike asht vu një e vetme dhe anasjelltas si:

neobucen-a, —o nd. i (e, të) paveshun, i(e, të)çveshun, i(e, të) pastërvitun. Edhe kuptimet tregojnë kjartë se këtu kemi dy rrajë (**obucen** nga **obuci** dhe **obucen** nga **obuciti**), prandaj ndër fjalorë janë vu veçmas. Këtu jo vetëm se asht vu një fjalë e vetme për dy, por edhe kuptimet e ndryshme janë vu si sinonime.

1) **naduvnost**, ef. të qenun i ajtun, i frymë.

2) **naduvnost**, ef. kryenaltësi, mendjemadhësi, frymje turijsh.

Prej kuptimit shifet qartë se këtu s'kemi të bajmë me homoniminë. Sikur ndodh shpesh, fjala mund të ketë kuptimin e drejtë dhe kuptimin figurativ, por të dyja kuptimet veihen në një paragraf të vetëm, natyrisht i dyti kuptim me shënimin fig. përpara. Kështu ka veprue edhe auktori me mbiemrin **naduvn**. Kuptimi figurativ vehet në vete vetëm atëhere kur kuptimi i drejtë ka dalë jashtë përdorimit, por edhe në këtë rasë zakonisht me shënimin semantikor përpara.

1) **ogoleti**, f. me mbetë cullak, me mbetë lakuriq.

2) **ogoliti**, f. me çveshë dikend lakuriq.

Sikur mos të ishin vu në këtë mënyrë kurrkuj nuk do t'i kishte shkue mendja te homonimia mbasi shkruhen ndryshe. Serbokroatishtja ka plot folje të tilla, trajta e parë ka gjithmonë kuptim intranzitiv, e dyta tranzitiv. Kështu edhe fol-

jët: **drzati** dhe **drzati se**; **smilovati** dhe **smilovati se** janë vu të gjitha veçmas, megjithëse refleksivi vehet zakonisht në paragrafin e aktivitetit. Kur folja ekziston vetëm në trajtën refleksive atëhere vehet në vetëm. Në këtë mënyrë ka veprue edhe fjalori prandaj këto mund të jenë ma tepër gabime pakujdesie ose habie.

Emnat foljorë asnjans të serbokroatishtes zakonisht janë dhanë edhe në shqipen me emna foljorë asnjans, pse prej çdo folje shqipe auktori ka mujtë të formojë emën foljorë asnjans; por ka pasë parasysh edhe tendencën e tyre të kalojnë në emna mashkullorë me prapashtesën — «im». dhe emna femnorë me sufiks — «je» që tregojnë veprim. Kështu në fjalët korresponduese shqipe ndeshen të gjitha format: të shtruem, të vumë, të paraqitun, të dhanun (pola-ganja), të vaditun, vaditje, të ujitun, njitja (polevanje): sprovim, shijim, hulumtim, gjurmim (kusanje); tërheqje, largim, zbrapsje, prapim, të prapuem od-stupanje). Çka bie në sy ma shumë asht se auktori, në raste shumë të rralla, e ka përdorë emnin foljor asnjans si njësi leksikore të foljes për dialektin jugor pranë paskajores së dialektit verior: me u kotë pak, tosk. të dremitur (podremati); me gogësitë, me t'u çue gugësimët, tosk. të gomësitur (podrignuti), me rr(ë)sh(q)itë, tosk. të shkarë (pokliznuti), megjithëse në shumë rasa ka formue paskajoren prej foljeve të jugut: me cimbisë, me gudulisë, me raskapitë, me vërvitë, me kapsitë sytë etj.

Ndër fjalorë që ka shfrytëzue e ka pa kjartë se dialekti jugor në mungesë të paskajores përdor të tashmen si njësi leksikore të foljes, por ndoshta auktori e ka futë në fjaluer emnin foljor si njësi leksikore të foljes i influencuem prej praktikës leksikografike të ndonjë gjuhe që i mungon paskajoria. Emni foljor mund të tregojë vetëm veprim ose gjendje të shkëputun prej kategorive të foljeve, ky nuk dallon as diatezën e foljes, nësa prezenti po. P.sh.: të lavduar ose lavdërim nuk tregon diatezë, por lavdëroj e lavdërohem e tregon. Pra asht e kjartë se përdorimi i emnit foljor si njësi leksikore e foljes asht i lidhun me një inkonvencjë të madhe, pse emni foljor tue qenë vetëm emën veprimi nuk do të pasqyrojë plotësisht mundësitë leksikore të foljes.

Auktori i fjalorit ka ndeshë në vështirësi të mëdha për me gjetë fjalët korresponduese në shqipen; fjalorët dygjuhësh që ka pasë për dore nuk i kanë plotësue kërkesat e tija, prandaj ka ndjekë traditën e disa leksikografëve të mparshëm, që kanë përpilue fjalorë gjuhë e huaj-shqip dhe në këtë rast kanë krijuë mjaft fjalë të reja. Zakonisht leksikografit nuk i përket të krijojë fjalë, por të marrë prej veprave të botueme fjalët e krijueme prej shkrimtarëve që e kanë përdorë mirë gjuhën dhe fjalët i kanë krijuë me një kriter sipas natyrës së

gjuhës së popullit. Fjalori, përveç leksikut të zakonshëm, tue përfshi këtu edhe atë të Kosovës, përmban edhe një sasi mjaft të madhe fjalësh të krijueme. Ndosh-ta një pjesë e tyre gjinden ndër libra të shtypun në Kosovë. Këto fjalë autori asht përpjekë t'i krijojë me brumin e shqipes. Që konsultuesit mos t'i duken të hueja dhe krejt të panjoftuna, ai ka shti në punë sidomos parashtesat, prapa-shtesat, kompozitat e kalket dhe në këtë mënyrë ka krijuë edhe fjalë të bukura sidomos me kompozitat e kalket. Për emnat abstraktë që tregojnë cilësi dhe aftësi ka përdorë ma shumë prapashtesën-(e)ni, që tue u bashkue me prapashtesën e mbiemrave në —shëm ka dhanë —shëmeni. Kështu kanë dalë në shqipen shumë emna abstraktë jo të krijuem mirë si: frytdhanshëmeni, përcashëmeni, tjetërsueshëmeni, vetëlavdueshëmeni, pështjellueshëmeni, bimshëmeni, dikurshëmeni, rrëmbyeshëmeni e sa të tjera. Kjo prapashtesë për emna abstraktë nuk ka pasë shumë sukses, janë formue shumë fjalë të tilla në gjuhën shqipe, por mjaft pak kanë hy: këtë kanë pasë parasysh, si duket, edhe autorët e veprës gjuhësore «Prapashtesat e gjuhës shqipe» që s'e kanë trajtue fare. Në fjaluer nuk mungojnë as variante të emrave abstraktë si: hutueshëmeni, hutuesi dhe hutim-si; habitshmëni dhe habitmeni; gatitshëmeni, gatishëmeni dhe gatshtëmeni; palodhje dhe palodhësi; papërshatje dhe papërshatësi. Herë-herë krijoen edhe fjalë pa nevojë si: pikturësi, amshueshëmeni, etj. Pasiguria e autorit shifet sidomos ndër fjalë me parashtesën mohuese, ku krijoen me shumicë dyzime (dubleta): padije dhe mosdije; pasukses dhe mossukses; pakthim dhe moskthim; pakënaqësi dhe moskënaqësi; i pakujdesshëm dhe i moskujdesshëm.

Ndoshta për me ju shmangë perifravaze, në fjaluer gjindet një numur mjaft i madh ndajfoljesh me prapashtesën — isht si: vendosshëmenisht, kundërshtimisht, lavdimtarisht, pandashëmenisht, marrërdhanisht, paprekshëmenisht, zemër-keqësisht, mvarunisht, përkulshëmenisht, pandieshëmenisht, shpirtvogëlsisht, dësh-primisht, barabarsisht, errësisht, paqartësisht, etj. Ndër libra e sidomos ndër përktihme që dalin ditë për ditë prej shtypit lexuesi mund të vrejë se kjo prapashtesë asht mjaft e përhapun dhe se nganjëherë formohen ndajfolje të tilla vend e pa vend, pse populli përdor fare bukur mbiemnin me funksion ndajfoljeje tue i heqë nyjen, prandaj nuk ishtë nevoja për ndajfoljet «errësisht» dhe «qartësisht» tue pasë ndajfoljet «errët» dhe «qartë» (flet errët ose qartë) sikur s'është nevoja për ndajfoljet: ambëlsisht, shkurtimisht dhe thellësisht, megjithëse i takojmë ndër shkrime, tue pasë ndajfoljet ambël, shkurt dhe thellë. Populli thotë: këndon ambël, flet shkurt dhe mendon thellë. Edhe fjala barabar s'kishte nevojë për prapashtesë, mbasi vetë asht ndajfolje dhe prej këtej janë formue mbiemni: «i barabartë» dhe emni abstrakt «barabarësi», prapashtesa nuk i ndihmon ndajfoljes barabarsisht të marrë nuancë kuptimi (me të drejta të barabarta). Përdorimin e mbiemnit me funksion ndajfoljeje e gjejmë edhe për gjuhë të tjera. Në gjermanishten çdo mbiemnin mund të bajë funksionin e ndajfoljes, ashtu edhe në rusishten e serbokroatishten çdo mbiemnin asnjans mund të shërbejë si ndajfolje. Gjuha e popullit ka variacion, nuk i formon të gjitha ndajfoljet mbas një kallëpi me prapashtesën —isht, por herë përdor mbiemnin si ndajfolje, herë prapashtesën —isht dhe herë prapashtesën —as ose —azi.

Fjalori përmban edhe fjalë e shprehje që mund të dëgjoen vetëm në gojën e atyne, të cilët s'e flasin drejtë gjuhën shqipe, pse as në dialektin e ngushtë të Kosovës s'besoj të thuhet: me përfitue ndokend tue e lajkatue (oblaskati), me ngjité me dhambë (nagrizati), me mbushë me rrenë në kuptim me ia kalue ne rrena një tjetri (nadlagati), i pafortë, i pavërtetë, etj., që janë të hueja për gjuhën shqipe.

Në një botim të ri, sikur të punoheshin të gjitha fjalët njësoj, të zhdukeshin të gjitha gabimet e shtypit dhe të evitoheshin të gjitha të metat e naltpërmen-duna, vlera e fjalorit serbokroatisht-shqip të Sokol Dobroshit do të rritej shumë.

PASHKO GECI